

El jaciment protohistòric de Mas Castellar (Santa Margarida i els Monjos, Alt Penedès): un nucli d'acumulació d'excedents agrícoles a la conca del Foix (segles VII-III aC)

Alejandro Ros¹ i Eulàlia Barrasetas

¹ GRACPE. Universitat de Barcelona

Resumen

El yacimiento protohistórico de Mas Castellar (Santa Margarida i els Monjos, Alt Penedès): un núcleo de acumulación de excedentes agrícolas en la cuenca del Foix (siglos VII-III aC)

Este yacimiento es un poblado y campo de silos ibérico excavado en la década de 1940 por Pere Giró i Romeu. El establecimiento correspondería a un núcleo de actividad económica especializada. No se trata de un caso único en la zona, ya que es muy parecido, por ejemplo, al caso del Turó de la Font de la Canya, en Avinyonet del Penedès. El poblado comenzó a funcionar entre la segunda mitad del siglo VII aC y la primera mitad del siglo VI aC, en el momento inicial de la iberización del Penedès y posiblemente desde la primera mitad de la Edad del Hierro, y se abandonó en la primera mitad del siglo II aC. Todo indica que el yacimiento perdió importancia durante la romanización, lo que responde a un cambio de modelo de ocupación y explotación del territorio.

Palabras clave

Campo de silos, ibérico, iberización, romanización, Cessetania

Resum

Aquest jaciment és un poblat i camp de sitges ibèric excavat en la dècada de 1940 per Pere Giró i Romeu. L'establiment correspondria a un nucli d'activitat econòmica especialitzada. No es tracta d'un cas únic a la zona, ja que és molt semblant, per exemple, al cas del turó de la Font de la Canya, a Avinyonet del Penedès. El poblat va començar a funcionar entre la segona meitat del segle VII aC i la primera meitat del segle VI aC, en el moment inicial de la iberització al Penedès i possiblement des de la primera edat del ferro, i es va abandonar durant la primera meitat del segle II aC. Tot indica que el jaciment va perdre importància durant la romanització, la qual cosa respon a un canvi de model d'ocupació i explotació del territori.

Paraules clau

Camp de sitges, ibèric, iberització, romanització, Cessetania

Abstract

The proto-historical site of Mas Castellar (Santa Margarida i els Monjos, Alt Penedès): a nucleus where agricultural surplus accumulated in the Foix basin (7th-3rd centuries BC)

This site consists of an Iberian settlement and group of silos excavated in the 1940s by Pere Giró i Romeu. The settlers here engaged in specialist economic activity. This is not the only instance where this occurred in the area, since it is very similar, for example, to Turó de la Font de la Canya in Avinyonet del Penedès. The settlement began to operate between the second half of the 7th century BC and the first half of the 4th century BC, in the early stages of Iberian settlement of El Penedès and possibly from the first half of the Iron Age. It was abandoned in the opening half of the 2nd century BC. All the indications suggest that the settlement declined in importance during Romanisation in response to a change in the model of occupation and exploitation of the land.

Key words

Silos, Iberian, Iberian settlement, Romanisation, Cessetania

Introducció i situació del jaciment

L'objecte d'aquest treball és la revisió preliminar del conjunt de materials exhumats en el decurs de les campanyes d'excavació realitzades al final de la dècada de 1940 al jaciment de Mas Castellar (Santa Margarida i els Monjos, Alt Penedès), que actualment es conserven al Museu de Vilafranca. Agraïm al personal del Museu de Vilafranca, i especialment a Maria Rosa Senabre, que dissortadament ens ha deixat i no podrà veure aquest treball, les facilitats proporcionades per fer l'estudi d'aquests materials.

L'autor d'aquestes intervencions, Pere Giró i Romeu, va fer una presentació molt acurada d'una part important d'aquests materials (Giró, 1960-1961). La publicació de Pere Giró mostrava el material gràfic en forma de fotografies i amb molt pocs dibuixos. És per aquest motiu que hem considerat oportú revisar els materials, tot afegint que les tipologies ceràmiques han millorat molt i ens permeten afinar més les cronologies. Tanmateix,

no publicarem en aquest treball la totalitat dels materials estudiats, sinó que en farem una tria significativa per comprendre la cronologia del jaciment.

Pere Giró va recollir la notícia de treballs arqueològics duts a terme al jaciment de Mas Castellar per una comissió cap al 1910 i dels quals no es té cap informació. Aquest fet, juntament amb la troballa de la base d'una premsa de vi i de diversos materials procedents d'una recollida superficial, motivà els treballs d'excavació duts a terme intermitentment entre l'octubre de 1948 i l'agost de 1949.

Localització i descripció del jaciment

El jaciment de Mas Castellar es troba al vessant occidental de la Serralada Prelitoral, a tocar del riu Foix, al marge esquerre i sobre una plataforma esperonada que s'eleva 175 metres sobre el nivell del mar i uns 25 metres d'alçada sobre el riu Foix, en un camp on s'hi havia conreat vinya (fig. 1). Les

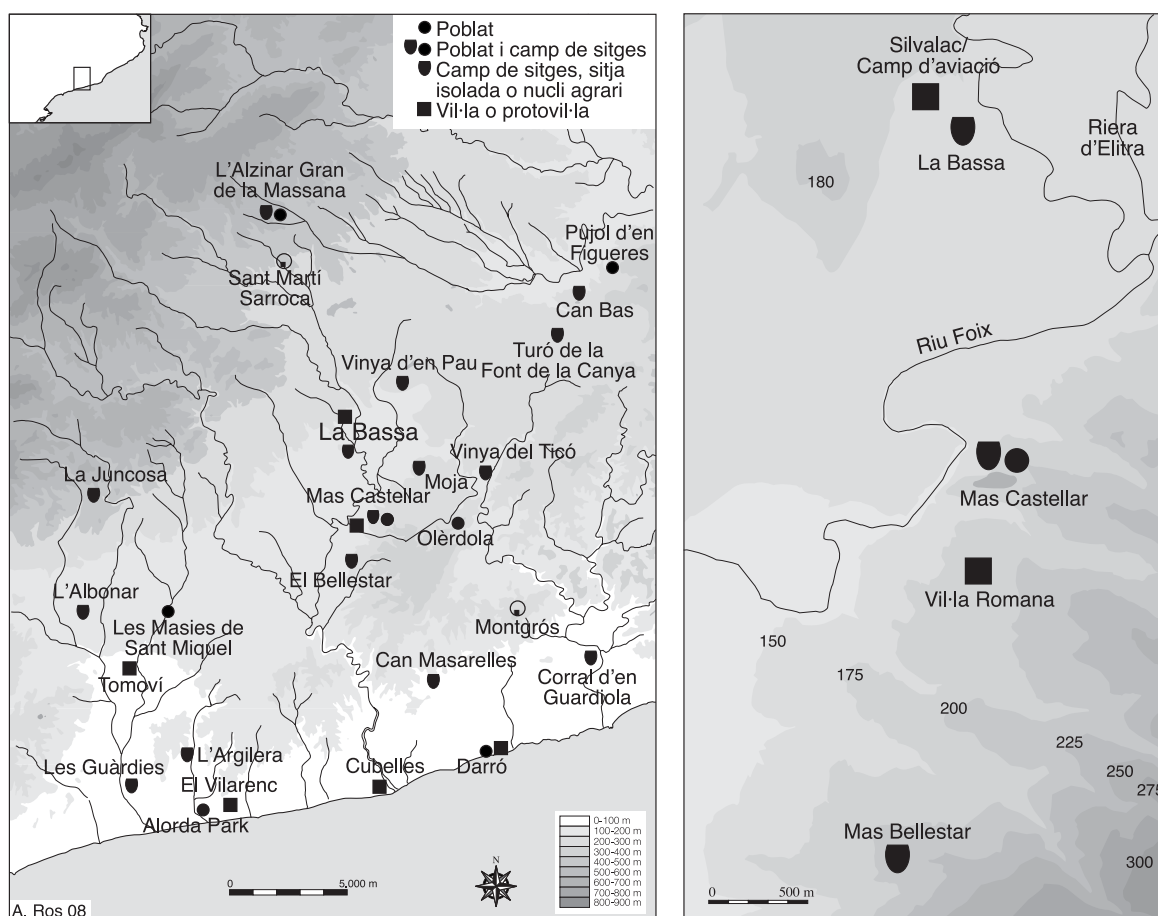

Figura 1. Situació de Mas Castellar i altres jaciments esmentats en el text.

coordenades UTM del jaciment són: X = 388500, Y = 457400. Les troballes realitzades per Pere Giró i Romeu ocupen una superfície mínima al voltant de les 0,7 hectàrees, tot i que l'àrea de la plataforma és superior, al voltant de les dues hectàrees.

El poblat ibèric de Mas Castellar es localitza entre l'antic molí de l'Abadal i el convent de Sant Domènec, prop del mas que li dona el nom, que, en el moment de l'excavació, era propietat d'Eduard Vidal i Riba.

L'extrem nord-occidental del poblat està protegit per un barranc de prop de 25 metres d'alçada sobre el riu Foix. Segons Pere Giró (1960-1961, 161), a la vora de l'esvoranc es conservaven restes de paret o muralla que defensava el poblat en aquella part menys vulnerable. En el vessant sud es troba el camí primitiu d'accés, en el qual es conserven alguns sectors d'empedrat antic. Al final d'aquest camí hi ha una torrassa actualment en runes, que segons el propietari de la finca havia assolit els tres metres d'alçada. En el moment que Pere Giró va excavar, la torrassa ja estava enrunada, per la qual cosa no en pogué recollir la planta original ni constatar si aquesta era de planta circular o quadrada. La torrassa se situaria a poca distància d'una de les sitges on es trobaren pedres escairades. Aquest és un dels motius que ens fa pensar que el jaciment, endemés d'un camp de sitges, seria també un poblat fortificat.

Pere Giró va excavar un total de 27 sitges. Durant l'excavació es van trobar nombrosos vestigis de parets, molt destruïts, que no permeteren aixecar un plànol de les construccions a què van pertànyer, excepte en un cas en què Giró va trobar una construcció rectangular de 4 per 3,5 metres (catorze metres quadrats) associada a la sitja 12. No hi ha informacions de paviments o llars associades a la construcció ni tampoc dades respecte de la seva cronologia.

En l'època imperial, a uns 500 metres al sud del jaciment ibèric i sense que s'hagi documentat continuïtat temporal, va funcionar al Mas Castellar una vil·la romana (Giró, 1960-1961, 142-143).

Anàlisi dels materials

Els materials que es van trobar durant l'excavació són molt variats i van des de recipients globulars fets a mà (amb cordons o sense), fins a ceràmica ibèrica, comuna i pintada, passant per importacions ceràmiques de vernís negre que són majoritàriament àtiques, campaniana A i del Taller de

Roses. Només una sitja (27B) va donar *dolium* i tègula.

La sitja 1

La sitja 1 ha proporcionat el conjunt material més important. Entre el lot material hi ha ceràmica a mà, ceràmica grisa ibèrica, ceràmica ibèrica pintada i ceràmica de vernís negre.

- La ceràmica de vernís negre d'aquesta sitja sembla constituir la majoria de la trobada al jaciment (Giró, 1960-1961, 172), però actualment està molt barrejada. S'aprecien les formes Lamboglia 23 (fig. 2, 2), Lamboglia 36 (fig. 2, 4), Lamboglia 33b (figura 2, 3), el *guttus* de la forma Lamboglia 45, Lamboglia 25 del Taller de Roses i un fragment d'una *Castulo Cup*. Atesa l'absència de ceràmica campaniana B que s'observa a la sitja (i a la resta de sitges), en cap cas el rebliment sobrepassa la primera meitat del segle II aC.

- La ceràmica ibèrica comuna està present amb bols i plats i un fragment de la vora i part del cos d'un biberó (fig. 2, 7). Consuelo Mata i Helena Bonet (1992, 138) van establir per aquesta forma el subtipus 6.8. El relacionen amb la forma 8131 b1 de Morel i algunes formes del repertori púnic (Cintas, 1950, làmina LXIV, 40).

- La ceràmica grisa ibèrica ha proporcionat diversos exemplars de gerretes bicòniques (fig. 2, 11 i 14) i una gerra piriforme (fig. 2, 1) (Giró, 1960-1961, làmina 5, 3). El diàmetre de la vora és de 120 mil·límetres, el de la base de 85 i l'alçada de 358 mil·límetres. La nansa té una secció en forma de trèvol. Defineix el tipus 9.6 de la classificació de Xabier Cella (1995, 163).

- Pel que fa a la ceràmica ibèrica pintada, la sitja 1 ha proporcionat exemplars molt interessants entre els quals destaquen:

- *Kalathos*, realitzat en ceràmica ibèrica pintada (fig. 2, 21) (Giró, 1960-1961, làmina V, 5). Té tendència cilíndrica, llavi apuntat i lleugerament inclinat. Disposa de dues nanses de trenes sota el llavi. La decoració consisteix en dents de serra a la vora, i semicercles, costellam, bandes i cercles al cos del *kalathos*. La peça presenta forats de reparació. Maria José Conde va incloure aquest *kalathos* dins el grup denominat per ella A-2, d'origen empurità (Conde, 1991, 147).

- Plat amb la vora en forma de T (fig. 2, 9) (Giró, 1950, figura 155; 1960-1961, figura 5, 1; làmina II, 8). En el llavi presenta dents de serra combinats amb una sèrie de S invertides disposades en dos

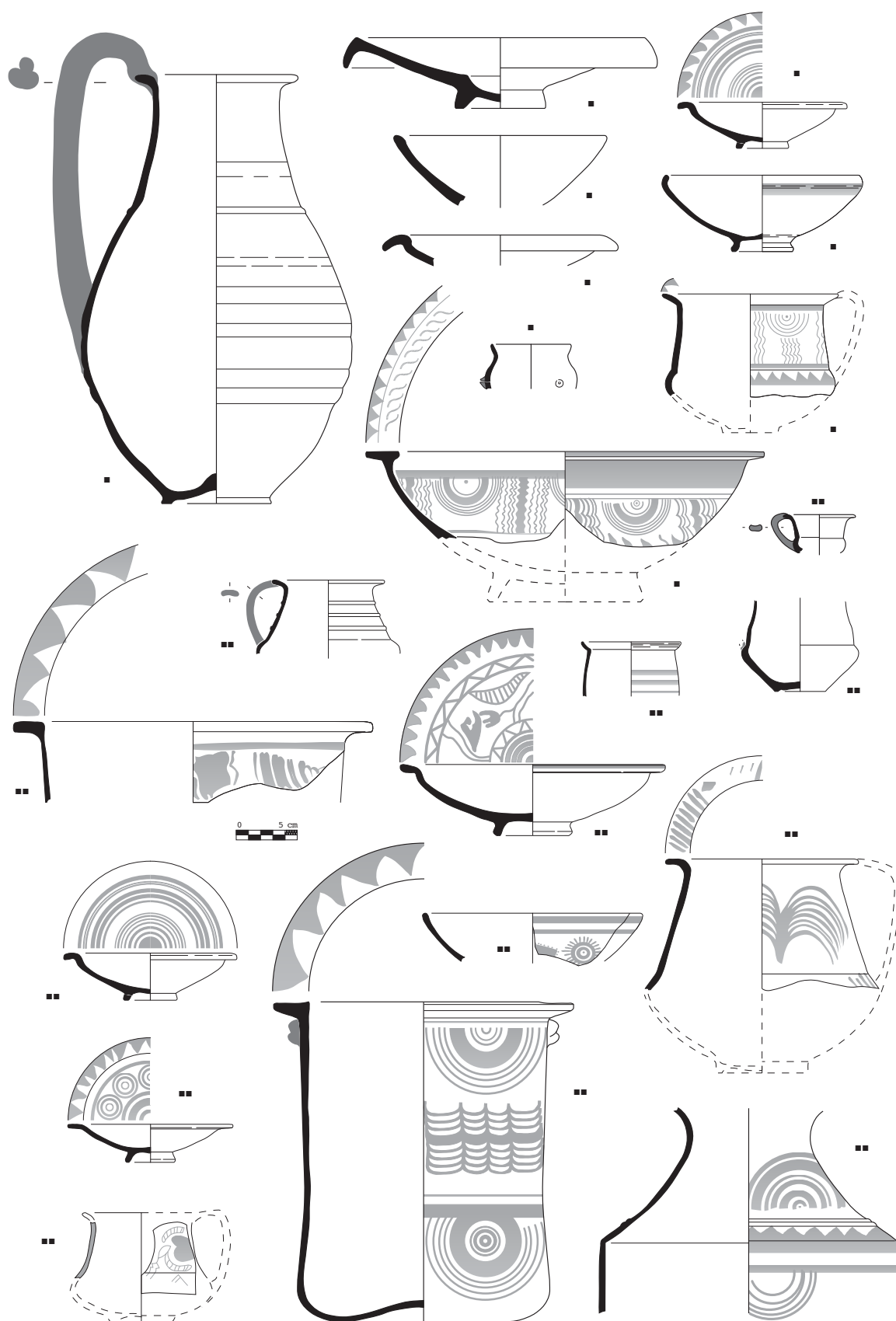

Figura 2. Materials procedents de la sitja 1 de Mas Castellar.

frisos. Tant a l'interior com a l'exterior hi ha semicercles i semicircumferències penjades d'una banda, envoltades per línies paral·leles ondulades verticals. L'estil decoratiu recorda el de l'estil de Fontscaldes (Lafuente, 1992, figura 3b). A l'Alorda Park aquest tipus s'ha datat durant el tercer quart del segle II aC (Sanmartí, 1992, 35; figura 5, 4). Correspon al tipus 9.6 de la classificació de Xabier Cela (1995, 168).

- Diversos plats llavi girat a l'exterior (fig. 2, 5; 2, 15; 2, 16; 2, 17). Estan decorats amb dents de serra al llavi i cercles concèntrics, bandes i motius vegetals a l'interior de la peça. Estan datats entre el final del segle III aC i principi del segle I aC. Similar a alguns exemplars de Vinya d'en Pau (Cela, 1994, làmina 11, 2; Ros, 2003, figura 6, 29).
- Diverses gerretes bicòniques decorades (fig. 2, 8; 2, 18; 2, 20) tipus 11.2 de Cela que podrien correspondre's amb una producció penedesenca.
- Gerra carenada feta en ceràmica ibèrica pintada (fig. 2, 22) (Giró, 1960-1961, làmina VIII, 4). N'hi ha de paral·lels a la font dels Ígols i a les Masies de Sant Miquel.

Sitja 3B

- Fragment de la nansa d'una àmfora ròdia (fig. 3, 3) (Giró, 1960-1961, làmina V, 5).
- Tenalla de carena alta, espatlla reentrant i llavi de tendència vertical, feta en ceràmica grisa (fig. 3, 1) (Giró, 1960-1961, làmina VI, 7). Disposa de dues nanses oposades sota de la carena (*pythis-ko*). El diàmetre de la vora és de 120 mil·límetres, el de la base és de 70 mil·límetres i l'alçada de 200 mil·límetres. Correspon al subtipus 2.5.2 de la classificació de Xabier Cela (1995).
- Vaset globular fet a mà, amb dues nanses horitzontals oposades, i acabat espatulat (fig. 3, 2) (Giró, 1960-1961, làmina VI, 2).
- Part superior d'un vas cònic fet en ceràmica a mà amb una decoració de cordó (fig. 3, 4) (Giró, 1960-1961, làmina VI, 3). Està decorat amb un cordó aplicat a la carena. La superfície no ha rebut tractament. Es correspondria amb el tipus 2.2.1 de la classificació de Xabier Maese (2005; 2008).
- Diversos fragments de la part superior d'un vas de perfil ovoide elaborat a mà (fig. 3, 5) (Giró, 1960-1961, làmina VI, 4). El llavi té una lleugera tendència cap a l'exterior. Està decorat amb un cordó aplicat. La superfície està pentinada horit-

zontalment per sobre i per sota d'aquest cordó aplicat. Es correspon amb el tipus 1.2.1 de la classificació de Xabier Maese (2005; 2008).

Sitja 4A

- Vaset fet en ceràmica a mà espatulada, amb una nansa lateral (fig. 3, 6) (Giró, 1960-1961, làmina VI, 5).
- Gerreta calciforme (fig. 3, 7) (Giró, 1960-1961, làmina II, 3). Tipus 11.1 de la classificació de Xabier Cela (1995, 172). A les sitges 7 i 8 hi ha més exemplars d'aquest tipus.
- *Oinochoe* o gerra de boca trilobulada, decorada amb bandes i línies entrecreuades (fig. 3, 8) (Giró, 1960-1961, làmina II, 1). Es correspon amb el tipus 6.3 de la classificació de Xabier Cela que estableix una cronologia del segle III aC-principi del segle II aC (Cela, 1995, 163) basant-se en els exemplars descoberts a l'Alorda Park (Sanmartí, 1992, 35; figura 2, 1).

Sitja 6

Es tracta de la sitja que ha proporcionat un conjunt de materials més antic:

- Àmfora fenícia sudpeninsular amb forma de sac, fortament carenada (fig. 3, 9) (Giró, 1960-1961, làmina VII, 2; Alaminos *et al.* 1991, figura 7). L'alçada conservada és de 69,5 centímetres. Segons Jordi Miró (1989, 27) es tracta d'una àmfora que per la seva marcada carena es pot associar, per la seva tipologia i pasta, a les Vuillemot R-1. Tanmateix, correspondria al tipus T10121 de la classificació de Joan Ramon (1995). El tipus T10121 es va fabricar a diferents centres fenicis del sud d'Espanya i possiblement també a alguns llocs del costat africà de l'estret de Gibraltar. Es va detectar la fabricació en indrets indígenes sota influència fenícia del sud i llevant al final del segle VII aC. També es va fabricar a la colònia de la badia d'Eivissa a partir d'aquell moment i segurament fins al tercer quart del segle VI aC, amb una cronologia general que abasta des del 675/650 fins al 575/550 aC (Ramon, 1995, 230-231).
- Ceràmica a mà: petites gerres fetes en ceràmica a mà (fig. 3, 12-14) (Giró, 1960-1961, làmina II, 4, làmina IV, 3 i 5; Mestres *et al.* 1994-96, figura 4, 7-11). Algunes d'aquestes gerretes presenten decoració d'acanalats i superfície brunyida.

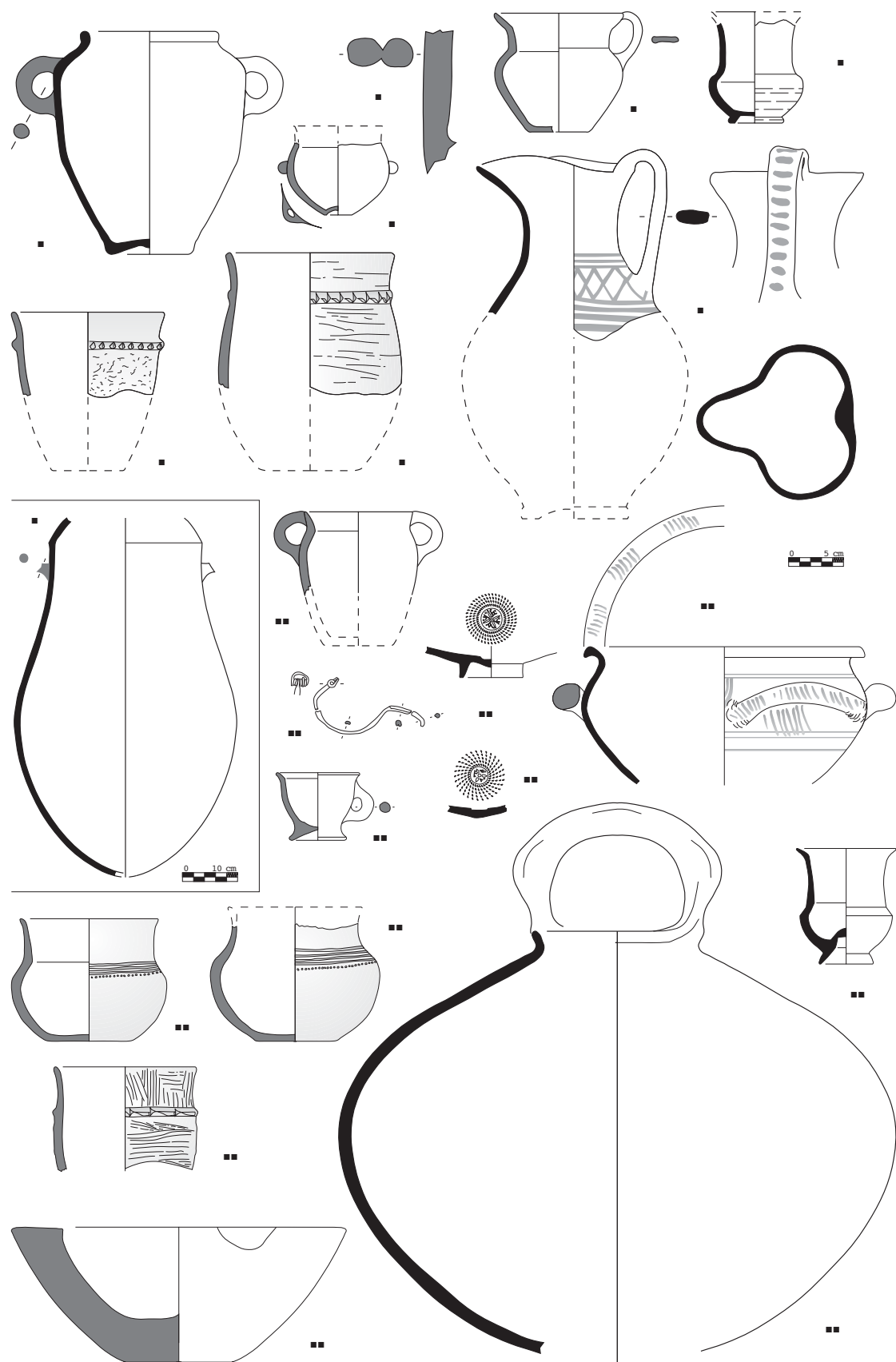

Figura 3. Materials procedents de les sitges 3B (1-5), 4A (6-8), 6 (9-14), 8 (15-19) i 10 (20-21) de Mas Castellar.

- Fíbula (fig. 3, 11) (Giró, 1960-1961, làmina III, 1). Rosario Navarro la va classificar com una fíbula de peu elevat amb botó final (1970, figura 14). Té un arc arrodonit de secció semicircular. El peu és bastant llarg i la pestanya poc profunda. Li falta la terminació que seria el botó. El ressort és de dues espirals. Els primers exemplars d'aquest tipus es van documentar a partir del segle VI aC (Navarro, 1970, 66).

Sitja 8

- Dos fragments de dues bases en ceràmica de vernís negre del taller de les rosetes nominals (fig. 3, 15) (Giró, 1950, figura 153) (fig. 3, 16) (Giró, 1950, figura 153; 1960-1961, làmina IV, 1). Es tracta de dos exemplars molt rars a la península que correspondrien a bols de les formes Lamboglia 26 o 27ab. La cronologia de la producció va des del 250 aC fins al final del segle III aC (Solier, Sanmartí, 1978, 41; Principal, 1998, 116).

- Olla esfèrica de vora girada a l'exterior amb nansa horitzontal, feta en ceràmica ibèrica pintada (fig. 3, 17). El diàmetre de la vora és de 256 mil·límetres. Està pintada amb traços simples i semicercles. Es correspon amb el tipus 3.3.1 de la classificació de Xabier Cela (1995, 161). A l'Alorda Park s'ha trobat en un context del segle III aC.

- Gerreta calciforme (fig. 3, 18) (Giró, 1960-1961, làmina III, 1). Tipus 11.1 de la classificació de Xabier Cela (1995, 172).

- Gerra de nansa de cistella o situla (fig. 3, 19) (Giró, 1960-1961, làmina III, 2). Un exemplar que permet restituir gairebé tot el perfil, tret del fons, i que correspon al tipus Cela 6.1. Es tracta d'una forma força estesa, amb una cronologia molt àmplia que va des de mitjan segle IV aC fins al primer quart del segle I aC (Cela, 1995, 161). A la Vinya d'en Pau n'hi ha un exemplar similar (Giró, 1947, figura 64; Ros, 2003, 198, figura 6, 21).

Sitja 10

- Vas de perfil ovoide, fet a mà (fig. 3, 20). Està decorat amb un cordó aplicat. La superfície està pentinada verticalment per sobre d'aquesta línia d'incisions, mentre que per sota d'aquesta línia el pentinat és horitzontal.

- Gresol fet en ceràmica destinat a la fosa de coure, tal com es dedueix de la presència de residus de coure a les parets (fig. 3, 21) (Giró, 1960-

1961, 167; làmina VI, 8). Aquest gresol ens indica l'existència d'activitat metal·lúrgica al poblat, tal com també es documenta en altres nuclis de la zona com ara Olèrdola (Molist *et al.*, 2007).

Sitja 12

- Fragment de la vora i pràcticament tota la peça d'una ceràmica campaniana A de la forma Lamboglia 27 B/Morel 2820 (fig. 4, 1) (Giró, 1960-1961, làmina II, 5 i IV, 2). El fons de la peça està decorat amb estries a rodeta i quatre palmetes.

- Fragment de la vora i pràcticament tota la peça d'una ceràmica campaniana A de la forma Lamboglia 27 B/Morel 2820 (fig. 4, 2) (Giró, 1960-1961, làmina III, 1). El fons de la peça està decorat amb estries a rodeta.

- Fragment de la vora i pràcticament tota la peça d'una ceràmica campaniana A de la forma Lamboglia 33b (fig. 4, 3).

- Fragment de la vora d'un bol del Taller de Roses, pertanyent a la forma Lamboglia 25B (fig. 4, 4).

Sitja 13

- *Oinochoe* o gerra feta en ceràmica grisa acanalada (fig. 4, 5) (Giró, 1960, figura 131; 1960-1961, làmina IV, 4; làmina VII, 1).

Sitja 14

- Tenalla de tendència globular simètrica amb coll divergent i llavi inclinat (fig. 4, 6) (Giró, 1960-1961, làmina VII, 4). Es correspon amb el subtipus 2.1.3A de la classificació de Xabier Cela (1995, 155). Decorat amb bandes al cos. A l'Alorda Park es troben a partir de la segona meitat del segle V aC. Eric Gailledrat relaciona aquest tipus amb les produccions fenícies (1997, 93).

- Vas fet a mà, en forma de tulipa (fig. 4, 7) (Giró, 1960-1961, làmina VII, 3).

Sitja 15

- Tenalla pithoïde feta en ceràmica ibèrica pintada (fig. 4, 13) (Giró, 1960, figura 132; 1960-1961, làmina V, 4). El diàmetre de la vora és de 240 mil·límetres i l'alçada conservada és de 400

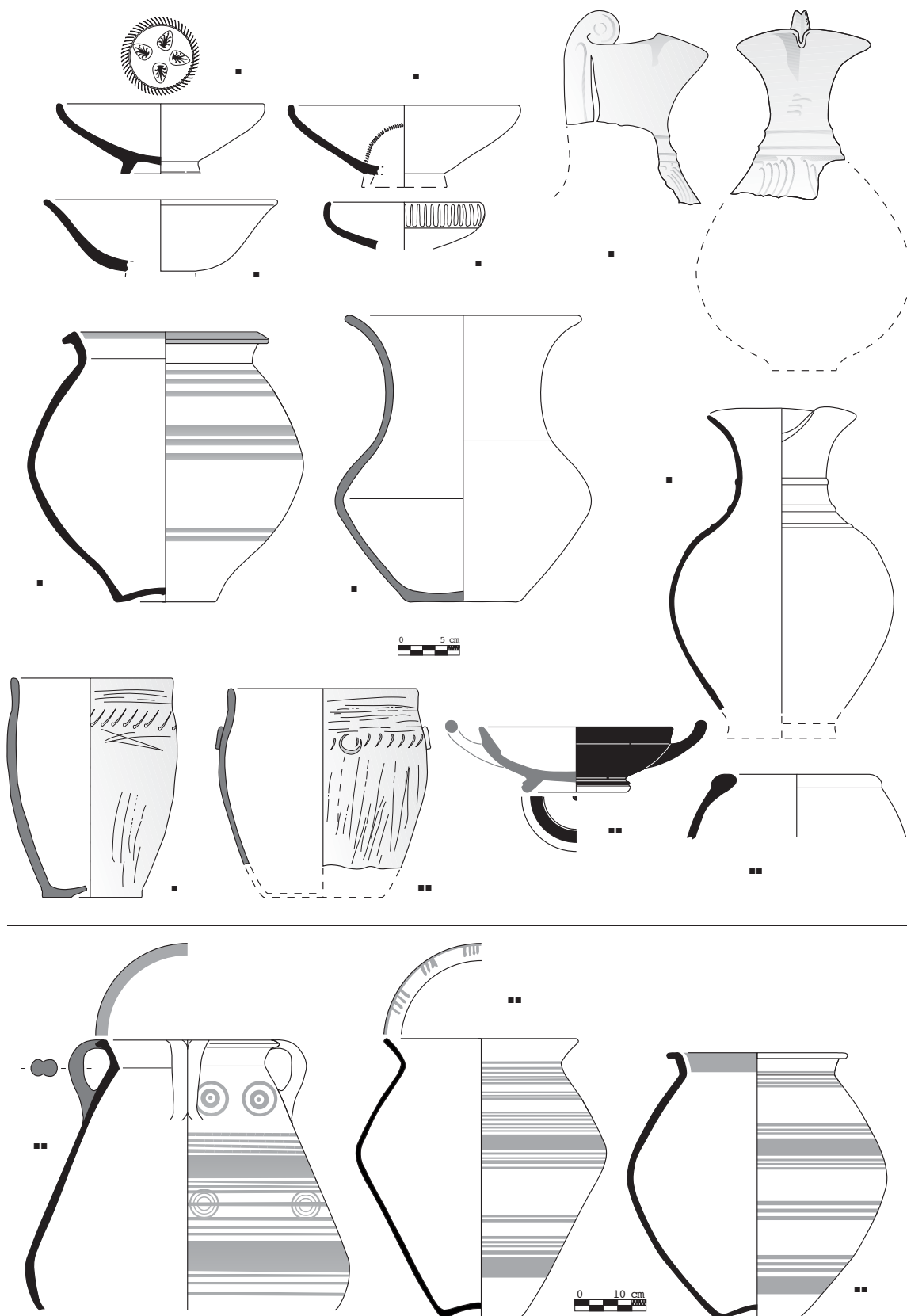

Figura 4. Materials procedents de les sitges 12 (1-4), 13 (5), 14 (6-7), 15 (13), 16 (14-15) i 21 (9-12) de Mas Castellar.

mil·límetres. Presenta quatre nanses bífides oposades dos a dos. El cos de la tenalla és de tendència bicònica. Presenta decoració pintada de bandes i temes de cercles concèntrics. Aquestes tenalles són característiques del període ibèric antic (segle VI aC), que imita directament els prototipus fenicis, fins i tot pel que fa a la decoració. S'inclou dins del tipus 2.6 de la classificació de Xavier Cela (1995, 159) i 2.2.2 d'Helena Bonet i Consuelo Mata (1992, 125).

Sitja 16

- Tenalla de tendència bicònica simètrica amb coll estrangulat i llavi no destacat (fig. 4, 14). Decorat amb bandes al cos i traços simples a la vora. Defineix el subtipus 2.1.2B de la classificació de Xavier Cela (1995, 155) amb una cronologia a partir de la segona meitat del segle V aC.

- Tenalla de tendència globular simètrica amb coll divergent i llavi recte i llis (fig. 4, 15) (Giró, 1960, figura 133; 1960-1961, làmina VIII, 1). Decorat amb bandes al cos. Defineix el subtipus 2.1.3B de la classificació de Xavier Cela (1995, 155). Es troba a l'Alorda Park a partir de la segona meitat del segle V aC.

Sitja 21

- Vas de perfil ovoidal, fet a mà (fig. 4, 9). El fons és pla. Està decorat amb una línia horitzontal d'incisions. La superfície està pentinada horitzontalment per sobre d'aquesta línia d'incisions, mentre que per sota d'aquesta línia el pentinat és vertical. Es correspondria amb el tipus 1.2.1 de la classificació de Xavier Maese (2005; 2008).

- Diversos fragments d'un vas de perfil ovoide fet a mà (fig. 4, 10). No se n'ha conservat el fons. Està decorat amb una línia horitzontal d'incisions i botons. La superfície està pentinada horitzontalment per sobre d'aquesta línia d'incisions, mentre que per sota d'aquesta línia el pentinat és vertical. També es correspondria amb el tipus 1.2.1 de la classificació de Xavier Maese (2005; 2008).

- Ceràmica àtica de vernís negre, una Castulo Cup/Lamboglia 42 (fig. 4, 11) (Giró, 1960-1961, làmina V, 1). Està decorada amb cercles concèntrics pintats al peu.

- Àmfora púnica-ebussitana, probablement una PE-14, amb una cronologia del segle IV aC (fig. 4, 12).

Sitja 24

- *Oinochoe* o gerra feta en ceràmica grisa, de cos globular, coll cilíndric i vora exvasada i trilobulada (fig. 4, 8) (Giró, 1960-1961, làmina II, 2). El coll està decorat amb tres motlures. Es correspon amb la forma 7 de la ceràmica de la costa catalana, documentada a Ullastret i altres jaciments costaners a partir del segle IV aC (Rodríguez, 2003, 35).

Conclusions

Proposta cronològica

El poblat de Mas Castellar deuria haver començat a funcionar entre la segona meitat del segle VII aC i la primera meitat del segle VI aC, en el moment inicial de la iberització al Penedès i possiblement des de la primera edat del ferro, ja que el primer registre del qual tenim constància es basa en un context ceràmic a mà amb importacions amforals de procedència colonial (Mestres *et al.*, 1994-1995, 250; Asensio *et al.*, 2006, 300).

Pel que respecta a la cronologia d'abandó és especialment útil l'estudi del material de vernís negre. En la publicació de Pere Giró hi ha una confusió entre la ceràmica del Taller de Roses i la Campaniana B. Tanmateix, es tracta d'una confusió justificada, ja que en la data de publicació de l'article encara era plenament vigent la classificació establerta per Nino Lamboglia (1952), revisada posteriorment pel mateix Lamboglia (1960), que dividia la ceràmica campaniana en tres grups a partir del color i les característiques de la pasta. És per això que molts individus pertanyents a la ceràmica de vernís negre del Taller de Roses s'han considerat ceràmica campaniana B (Giró, 1960-1961, 172) en funció de la pasta groguenca (Lamboglia, 1952, 140). Per això també es van classificar com a ceràmica campaniana B decoracions pertanyents a ceràmica de vernís negre del Taller de Roses (Lamboglia, 1952, 154, figura 1-3). Anys més tard, Josep Barberà, quan definia la ceràmica de Nikia, indicava que aquesta es caracteritza per una argila groguenca molt similar a la de la ceràmica campaniana B (Barberà, 1970, 44). Hem pogut constatar aquesta confusió en un bol procedent de la sitja 7, MC 79 (Ros, 2000, làmina XXXIII), que havia estat classificat com a ceràmica campaniana B. No serà fins a la dècada de 1970 que s'identificarà el Taller de Roses (Sanmartí & Solier, 1978) i es resoldrà aquest problema.

La diferent interpretació de les formes importades ens porta a precisar la cronologia establerta inicialment per l'abandó del jaciment, bastant tardana, entre els anys 175 i 100 aC, al considerar que la major part del vernís negre procedeix d'un taller provincial amb aquesta data (Giró, 1960-1961, 172). La revisió del material ens indica que una part important del material està constituït per ceràmica de vernís negre dels tallers de Roses, la qual cosa ens situa en una cronologia del segle III aC. Jordi Principal ja havia apuntat la idea que part del material fos vaixella dels tallers de Roses (Principal, 1998, 31) per les formes detallades en la publicació de l'establiment.

Pel que fa a les formes de ceràmica campaniana A representades, n'hi ha que es corresponen amb la Campaniana A antiga i mitjana: Lamboglia 45, Lamboglia 23, Lamboglia 36, Lamboglia 33, Morel 2157 a1. La forma Lamboglia 45 no sobrepassa el 200 aC; la forma Lamboglia 23 va desaparèixer el segon quart del segle II aC; les formes Lamboglia 36 i 33 es van rarificar a partir del final del segle II aC. La forma més tardana que s'identifica és el plat de la forma Lamboglia 27 B / Morel 2820. Hi ha una absència evident de les formes característiques de ceràmica campaniana A tardana més recent: les formes Lamboglia 55, 5/7 o 6 (Sanmartí & Principal, 1998, 213), la qual cosa ens fa suposar un abandonament de l'establiment a la primera meitat del segle II aC. Hem d'afegir a aquest fet que la ceràmica campaniana B apareguda constitueix una part poc representativa del conjunt i no apareix en els reblliments de les sitges, sinó en contextos superficials. Aquesta informació ens fa reafirmar una cronologia d'abandonament de la primera meitat del segle II aC, tot i que l'escassa presència de ceràmica campaniana B ens pot indicar la pervivència d'un poblament durant la segona meitat del segle II i el segle I aC, però de caràcter residual respecte de l'anterior període, i que no ocuparia el camp de sitges, ja que no hi ha cap sitja amortitzada durant aquest moment.

Interpretació del jaciment

El jaciment del Mas Castellar és, amb les dades que de què disposem fins avui, un centre d'acumulació d'excedents agrícoles, perquè la part coneguda correspon a sitges. Cal no descartar, però, l'existència d'un poblat en la part no excavada del jaciment. Mas Castellar no és un exemple únic a la zona penedesenca, ja que a prop tenim jaciments com

el Turó de la Font de la Canya (Avinyonet del Penedès) (Asensio *et al.*, 2005) o la Vinya d'en Pau (Ros, 2003). Aquests nuclis d'activitat econòmica especialitzada han estat ben definits en una estructura del poblament jerarquitzada que va funcionar a la Cessetània durant l'ibèric ple (Asensio *et al.*, 1998) i que deuria haver tingut a la part penedesenca interior el nucli d'Olèrdola (Molist, 2000), que hauria actuat com a centre de segon ordre.

Tanmateix, l'origen del Mas Castellar es remunta al moment de la iberització (Asensio *et al.*, 2006), quan encara aquests tipus d'establiment no s'havien generalitzat. A Mas Castellar va succeir com en el cas del Turó de la Font de la Canya, que per la seva proximitat i semblança s'ha definit com a jaciment «bessó» de Mas Castellar (Asensio *et al.*, 2005, nota 11). En tot cas, l'aparició durant l'ibèric antic d'aquest tipus de jaciments dedicats a l'acumulació d'excedent agrícola implica un canvi en l'estratègia econòmica i social de la zona vinculat al comerç colonial. Al Penedès la iberització va suposar la desaparició dels tancats ramaders dedicats a l'acumulació pecuària, que van ser substituïts pels centres d'acumulació agrícola. Aquest model va ser vàlid durant el període ibèric ple fins a l'ibèric tardà, moment en el qual es van abandonar alguns d'aquests nuclis, concretament els que com Mas Castellar o el Turó de la Font de la Canya estan més encimbellats, i van ser substituïts per altres de situats a la plana (Ros, 2003-2004, 240; 2005b), com el jaciment de la Bassa (Ros, 2005a) o el del Bellestar (Ros, 2007), ambdós al terme de Santa Margarida i els Monjos i que en certa mesura compensarien aquests abandonaments. La desaparició dels jaciments que disposaven de millors condicions defensives contrasta amb la continuïtat que s'observa en altres jaciments que, com la Vinya d'en Pau, es trobaven en una zona planera i que van continuar existint després de l'arribada dels romans. També sembla que els establiments abandonats tenien un caràcter més extens i més capacitat que no pas els nous establiments, fet que podria indicar una diferent distribució de l'explotació agrària o, si més no, de l'acumulació de l'excedent: durant l'ibèric antic i ple, a càrrec de la comunitat; a partir de l'ibèric tardà, a càrrec d'agents productius més petits.

Bibliografia

ALAMINOS, A.; OJUEL, M.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1991): «Algunas observaciones sobre el

comercio colonial en la costa central y meridional de Catalunya en época arcaica». J. Remesal i O. Musso (coord.): *La presencia de material etrusco en la Península Ibérica*. Barcelona, p. 275-294.

ASENSIO, D.; BELARTE, C.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1998): «Paisatges ibèrics. Tipus d'assentament i formes d'ocupació del territori a la costa central de Catalunya durant el període de l'ibèric ple». *Actas del Congreso Internacional Los iberos, príncipes de occidente. Las estructuras de poder en la sociedad ibérica*. Barcelona, p. 373-397.

ASENSIO, D.; CELA, X.; MORER, J. (2005): «El jaciment protohistòric del Turó de la Font de la Canya (Avinyonet del Penedès, Alt Penedès): un nucli d'acumulació d'excedents agrícoles a la Cossetània (segles VII-III aC)». *Fonaments*. Núm. 12, p. 177-196.

ASENSIO, D.; JORNET, R.; POU, J.; MORER, J. (2006): «Una aportació sobre aspectes d'exploració agrícola a Catalunya en època ibèrica. El cas de la Cossetània i el camp de sitges del Turó de la Font de la Canya (Avinyonet del Penedès, Alt Penedès)». J. Bolòs, A. Jarne, E. Vicedo (ed.): *Condicions de vida al món rural. V Congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 689-700.

ASENSIO, D.; LÓPEZ, D.; MESTRES, J.; MOLIST, N.; ROS, A.; SENABRE, M.R. (2006): «De la primera edat del ferro a l'ibèric antic: la formació de les societats complexes a la zona del Penedès». *Tercera Reunió d'Arqueologia de Calafell*, p. 289-307.

CELA, X. (1994): «La ceràmica ibèrica a torno en el Penedès». *Pyrenae*. Núm. 25, p. 151-180.

CONDE, M.J. (1991): *La producció ceràmica en el món ibèric: el Kalathos, anàlisi i classificació*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Miquel Tarradell, Barcelona.

GAILLED RAT, E. (1997): *Les Ibères de l'Èbre à l'Hérault : VIe-IVe s. avant de J.-C.* Lattes.

GIRÓ, P. (1944): «Una estació ibèrica en Els Monjos». *Ampurias* VI, p. 330-333.

GIRÓ, P. (1947): «La ceràmica ibèrica de la 'Viña del Pau', en el Panadès. Notas para su estudio». *Archivo Español de Arqueología*, p. 200-209.

GIRÓ, P. (1950): «Museo de Vilafranca (Barcelona)». *Memorias de los museos Arqueológicos provinciales (1948-1949)*, p. 346-351.

GIRÓ, P. (1950): «La villa romana del Casalot d'Espuny, en el Penedès». *Ampurias*. XXI, p. 307-310.

GIRÓ, P. (1960-1961): «El poblado prerromano de Mas Castellar (Monjos, Vilafranca del Panadès)». *Ampurias*. XXII-XXIII, p. 159-182.

GIRÓ, P. (1960): «Museo Arqueológico de Vilafranca del Panadès (Barcelona)». *Memorias de los museos Arqueológicos provinciales (1957)*, p. 234-239.

LA FUENTE, À. (1992): «La producció de ceràmica ibèrica del taller de Fotscales (Valls, Alt Camp)». *Les ceràmiques de tècnica ibèrica a la Catalunya romana (segles II aC-I dC)*. Barcelona, p. 47-77.

LAMBOGLIA, N. (1952): «Per una classificazione preliminare della ceramica campana». *Atti del I Congresso Internazionale di Studi Liguri (Monaco-Bordighera-Génova, 10-17 abril 1950)*. Bordighera, p. 139-206.

LAMBOGLIA, N. (1960): «Polemiche Campane». *Rivista di Studi Liguri*, XXVI, p. 292-304.

MAESE, X. (2005): «La ceràmica al mas de la ciutadella ibèrica d'Alorda Park (Calafell, Baix Penedès)». *Fonaments*. Núm. 12, p. 197-221.

MAESE, X. (2008): «La ceràmica a màs de la ciutadella ibèrica d'Alorda Park (Calafell, Baix Penedès)». *I Congrés Internacional de Joves Investigadors en Arqueologia dels Països Catalans. La Protohistòria als Països Catalans, Arqueomediterrània*. Núm. 10, p. 156-170.

MATA, C.; BONET, H. (1992): «La ceràmica ibèrica: ensayo de tipología». *Trabajos Varios del SIP*. Núm. 89, p. 117-173.

MESTRES, J.; SENABRE, M.R.; SOCIAS, J. (1994-1996): «L'Alt Penedès a la primera Edat del Ferro: consideracions a l'entorn d'un model d'ocupació del territori». *Models d'ocupació, transformació i explotació del territori entre el 1600 i el 500 a.n.e a la Catalunya Meridional i zones limítrofes de la depressió de l'Ebre*. Gala 3-5, p. 247-263.

MIRÓ, J. (1989): «Ánforas arcaicas en el litoral catalán. Un estudio acerca de las primeras importaciones de vino en Cataluña (625-500 aC)». *Archivo Español de Arqueología*. Núm. 62, p. 21-70.

MOLIST, N. (2000): «L'oppidum cossetà d'Olèrdola. L'etapa ibèrica d'un assentament d'ocupació continuada». *L'hàbitat protohistòric a Catalunya, Rosselló i Llenguadoc Occidental. Arqueologia de l'edat del ferro. Actes del XXII Col·loqui Internacional per a l'Estudi de l'Edat del Ferro [Sèrie monogràfica, 19]*, p. 91-105.

MOLIST, N.; ROS, A.; BOSCH, J.M.; MESTRES, J.; SENABRE, M.R. (2007): «El treball metal·lúrgic al conjunt històric d'Olèrdola des de l'edat del ferro fins a l'època moderna». *III Seminari d'Història del Penedès. Els treballs i el món del treball al Penedès Històric* (edició a cura de Ramon Arnabat), p. 49-64.

NAVARRO, R. (1970): *Las Fibulas en Cataluña*, [Publicaciones eventuales, 16]. Barcelona.

PRINCIPAL-PONCE, J. (1998): *Las importaciones de vajilla fina de barniz negro en la Cataluña sur y occidental durante el siglo III aC. Comercio y dinámica de adquisición en las sociedades indígenas*. BAR, S729 (=Western Mediterranean Series, 2). Oxford.

RAMON, J. (1995): *Las ánforas púnicas del Mediterráneo central y occidental*. Col·lecció Instrumenta, 2. Universitat de Barcelona.

Ros, A. (2003): «El camp de sitges de Vinya d'en Pau (Vilafranca del Penedès). Revalorització dels materials dipositats al Museu de Vilafranca». *Revista d'Arqueologia de Ponent*. Núm. 13, p. 191-209.

Ros, A. (2003-2004): El món ibèric tardà i la romanització al Penedès». *Fonaments*. Núm. 10-11, p. 213-244.

Ros, A. (2005a): «Les sitges ibèriques de la Bassa (Santa Margarida i els Monjos): aproximació al període ibèric tardà a la conca del Foix». *I Trobada d'Estudiosos del Foix*. Santa Margarida i els Monjos, p. 185-191.

Ros, A. (2005b): «L'ibèric tardà a la Cessetània: canvis i continuïtats en el món ibèric». *XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, p. 583-596.

Ros, A. (2007): «El treball agrícola al Penedès: canvis i continuïtats (segles III-I aC)». *III Seminari d'Història del Penedès. Els treballs i el món del treball al Penedès Històric* (edició a cura de Ramon Arnabat), p. 65-81.

SANMARTÍ, E.; PRINCIPAL, J. (1998): «Cronología y evolución tipológica de la campaniense A del siglo II aC: las evidencias de los pecios y algunos yacimientos históricamente fechados». *Arqueo-mediterrània*, 4. *Les fàcies ceràmiques d'importació a la costa ibèrica, les Balears i les Pitiüses durant el segle III aC i la primera meitat del segle II aC*, p. 193-215.

SANMARTÍ, E.; SOLIER, Y. (1978): «Les patères à trois palmettes sur guillochures: note sur un nouveau groupe de potiers pseudo-campaniens». *Revue d'Archéologie Narbonnaise*. Núm. 11, p. 117-134.

SANMARTÍ, J. (1992): «Les ceràmiques del període ibèric tardà al Penedès». *Les ceràmiques de tècnica ibèrica a la Catalunya romana (segles II aC-I dC)*. Barcelona, p. 32-46.

SANMARTÍ, J.; BERMÚDEZ, X.; NOGUERA, J.; ROS, A. (2006): «Anàlisi comparativa del component geoes-tratègic i l'arquitectura defensiva en els territoris de la costa centre-meridional de Catalunya. Evidències d'una societat en conflicte?». *Arquitectura defensiva. La protección de la población y del territorio en época ibérica*. Benicarló, p. 167-186.